

KRZYSZTOF KOWALCZYK* – SZCZECIN

**STARANIA O UTWORZENIE I BUDOWĘ WYŻSZEGO
SEMINARIUM DUCHOWNEGO W SZCZECINIE
W KONTEKŚCIE POLITYKI WŁADZ PRL (1972-1989)**

**EFFORTS TO ESTABLISH AND BUILD THE HIGHER THEOLOGICAL
SEMINARY IN SZCZECIN IN THE CONTEXT OF THE POLICIES
OF THE COMMUNIST AUTHORITIES (1972–1989)**

Abstract

The article analyses the process of establishment and construction of the Higher Theological Seminary (WSD) in Szczecin in the context of the policies of the state authorities in Poland. The subjects and goals of the religious policy of the communist authorities in the period under consideration, the status of the Catholic Church in the Western and Northern Territories, then the stages of the bishops' efforts to establish a seminary, are subsequently defined. From 1945 until the early 1970s, a temporary Polish church administration operated in the area. After the signing of the normalization treaty between the Polish People's Republic and West Germany in 1970, the Holy See proceeded to organize a permanent church administration in the Western and Northern Territories, i.e. the creation of dioceses, including the Diocese of Szczecin-Kamień. The diocese was established by Pope Paul VI in 1972. One of the requirements for its operation was to have its own seminary. As early as 1972, efforts to establish the WSD were made by the first Ordinary of the Szczecin-Kamień Diocese, Bishop Jerzy Stroba. These activities were continued from 1979 by his successor, Bishop Kazimierz Majdański. Communist authorities consistently refused to allow the establishment of this institution. In their view, the establishment of the seminary would strengthen the diocese intellectually, formally and pastorally. Accordingly, the tactic of 'dodging' or referring the Ordinary to individ-

* Krzysztof Kowalczyk – dr hab., prof. US, Instytut Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie, Uniwersytet Szczeciński, dyrektor Archiwum Państwowego w Szczecinie
email: krzysztof.kowalczyk@usz.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0002-5910-4854>

ual provincial or central authorities was used. In this situation, the Plenary Commission of the Polish Episcopate (1977) and Primate Cardinal Stefan Wyszyński (1979) called for the establishment of the WSD. The bishops recognized that the establishment of the seminary was required by the Polish *raison d'état* in the Western and Northern Territories. It was only after the formation of the Solidarity Trade Union that the rationale for the realization of this demand emerged. The Communist Party and the government approved the fulfilment of some of the Church's demands. In November 1980, representatives of state authorities consented to the establishment of a seminary in Szczecin. The process did not take place without impediments from the state. Construction materials were in short supply, and workers were being invigilated. In 1987, Pope John Paul II laid the cornerstone of the nascent WSD. Construction work was not completed until 1993, in free Poland.

Keywords: Higher Theological Seminary in Szczecin; Diocese of Szczecin-Kamień; the policy of the communist authorities

Translated by Marek Robak-Sobolewski

Zasadniczym celem artykułu jest zanalizowanie starań o powstanie i wybudowanie Wyższego Seminarium Duchownego (WSD) w Szczecinie podejmowanych przez Kościół katolicki, uwzględniając politykę władz PRL. W związku z tym syntetycznie określono podmioty odpowiedzialne za politykę wyznaniową w analizowanym okresie, pryncypia polityki państwa wobec Kościoła od lat 70. XX wieku, status Kościoła na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Następnie zanalizowano działania podejmowane przez ordynariuszy diecezji szczecińsko-kamieńskiej zmierzające do utworzenia seminarium duchownego oraz postawę władz państwowych. Cezurę wstępną pracy wyznacza utworzenie diecezji szczecińsko-kamieńskiej w 1972 roku, końcową – początek transformacji systemowej w 1989 roku, skutkujący powolnym załamaniem się monopolu władzy komunistycznej w Polsce. Podstawowy materiał źródłowy do tak ujętego tematu stanowią dokumenty Urzędu do Spraw Wyznań w zasobie Archiwum Akt Nowych oraz Wydziału do Spraw Wyznań zgromadzone w Archiwum Państwowym w Szczecinie¹. Kwestia utworzenia WSD w Szczecinie w kontekście relacji państwo–Kościół nie była przedmiotem odrębnego opracowania. Najszersze informacje na ten temat odnajdziemy w pracach Roberta Masalskiego, Grzegorza Wejmana, Roberta Włodkowskiego².

¹ Oczekiwanych rezultatów nie przyniosła kwerenda w Archiwum Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej oraz Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Materiały zgromadzone w IPN mają charakter wtórny wobec dokumentacji będącej w zasobie archiwów państwowych.

² R. Masalski, *Dzieje diecezji szczecińsko-kamieńskiej*, Szczecin 2016; G. Wejman, *30-lecie Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchownego w Szczecinie*, w: *30 lat seminariów duchownych na Pomorzu Zachodnim*, red. T. Ceynowa, Koszalin 2013, s. 49-69; R. Włodkowski, *Działalność biskupa szczecińsko-kamieńskiego Jerzego Stroby w latach 1972-1978 w kontekście relacji państwo–Kościół (wybrane problemy)*, „Almanach Historyczny”, 20 (2020) s. 229-259. Uzupełniający charakter ma kalendarium: K. Łuszczek, *Arcybiskupie Wyższe Seminarium Duchowne w Szczecinie 1981-2021*, Szczecin 2021; artykuły wspomnieniowe: S. Sz wajkosz, „*Serce diecezji*”. *Budowa*

Kluczowym celem polityki władz PRL wobec Kościoła katolickiego było dążenie do ograniczenia jego wpływów, dokonanie rozłamu wśród duchowieństwa i ideologicznej przebudowy społeczeństwa. Działania władz państwowych spotkały się z oporem Kościoła, jedynej bodaj zinstytucjonalizowanej siły mogącej przeciwstawić komunizmowi³. Kierunki polityki państwa wobec Kościoła w latach 70 i 80. XX wieku były wyznaczane przez Biuro Polityczne (BP) Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (BP KC PZPR). Decyzje BP były przekazywane władzom centralnym i terenowym partii. Instytucjom partyjnym (zgodnie z zasadą „rząd rządzi, partia kieruje”), podlegały de facto odpowiednie urzędy: administracji i bezpieczeństwa. Od 1950 roku za całość polityki wyznaniowej odpowiadał Urząd do Spraw Wyznań (UdSW). Na czele urzędu stał dyrektor/kierownik. W 1973 roku wszedł on w skład rządu (od 1974 roku w randze ministra). UdSW podlegały Wojewódzkie Wydziały do Spraw Wyznań (WdSW), działające w strukturze Prezydów Wojewódzkich Rad Narodowych (PWRN), a w 1973 roku podporządkowano jej wojewodom. Sprawy duchowieństwa były realizowane przez Departament IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW). Na poziomie wojewódzkim polityka wyznaniowa była realizowana przez Komitety Wojewódzkie PZPR, w oparciu o WdSW oraz Komendy Wojewódzkie Milicji Obywatelskiej (MO, do 1983 roku), następnie Wojewódzkie Urzędy Spraw Wewnętrznych (WUSW, 1983-1989)⁴. Na poziomie centralnym w imieniu Episkopatu rozmowy z władzami partyjnymi i państwowymi prowadził prymas Polski: kard. Stefan Wyszyński, a po jego śmierci abp kard. Józef Glemp. Zastępował go sekretarz Episkopatu bp (od 1982 roku arcybiskup) Bronisław Dąbrowski. Biskupi ordynariusze utrzymali kontakty z przedstawicielami władz wojewódzkich⁵. Z reguły prowadzili oni rozmowy z wojewodami lub dyrektorami WdSW.

Na początku lat 70. XX wieku hierarchia Kościoła katolickiego wiązała pewne nadzieje z nowymi władzami państwowymi – ekipą I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka. Reżim komunistyczny deklarował dążenie do normalizacji stosunków pomiędzy państwem a Kościołem, ale w praktyce istotny przełom w tym zakresie nie nastąpił. Kierownictwo PZPR oczekiwało od biskupów uznania nieodwracalności przemian ustrojowych w Polsce i dorobku Polski Ludowej; pozytywnego stosunku do sojuszu ze Związkiem Sowieckim, lojalnego stosunku i poszanowania prawa; działania na rzecz jedności narodu. Te postulaty nie były możliwe do zaakceptowania przez stronę kościelną⁶. Władze państwowe konsekwentnie dążyły do

Wyższego Seminarium Duchownego w Szczecinie, „Prezbiterium”, (1995) nr 1-5, s. 99-101; Z. Wichrowski, *Czas budowy seminarium*, „Zeszyty Katechetyczne”, (1997) nr 5, s. 45-50.

³ O polityce państwa wobec Kościoła w PRL zob. zwłaszcza: A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2006; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1945-2000*, Radom 2003, J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego (1944-1989)*, Warszawa 2003.

⁴ K. Kowalczyk, *Materiały jednostek wojewódzkiej administracji wyznaniowej w Archiwum Państwowym w Szczecinie jako źródło do dziejów stosunków państwo-Kościół rzymskokatolicki w latach 1945-1989*, „Archeion”, 121 (2020) s. 309-315.

⁵ Zob. R. Łatka, *Episkopat Polski wobec stosunków państwo-Kościół i rzeczywistości społeczno-politycznej PRL 1970-1989*, Warszawa 2019, s. 19-92.

⁶ Dudek, Gryz, *Komuniści*, s. 281-282.

laicyzacji społeczeństwa i „neutralizacji” duchowieństwa i katolików świeckich za pośrednictwem Departamentu IV MSW i jego terenowych odpowiedników⁷. Jan Żaryn trafnie konstatuje:

(...) polityka wyznaniowa państwa prowadzona przez ekipę Gierka nie mogła ulec radykalnym zmianom, przede wszystkim z racji mentalności działaczy i ideologów PZPR, w tym z powodu ich wiary w słuszność przyjętych pryncypiów ustrojowych, opartych na marksizmie-leninizmie⁸.

Mimo to obie strony podjęły rozmowy, komuniści licząc na poprawę „klimatu” we wzajemnych relacjach, a Kościół na ich ustępstwa. Niewątpliwie przejawem „reglamentowanej normalizacji” była zgoda władz PRL na uregulowanie statusu własności kościelnej na Ziemiach Północnych i Zachodnich; rozporządzenie ministra finansów uchylające obowiązek prowadzenia ksiąg inwentarzowych przez kościelne osoby prawne, kongregacje i zakony; umorzenie części kościelnych zobowiązań podatkowych, złagodzenie restrykcyjnych przepisów fiskalnych dotyczących instytucji kościelnych⁹. Strona partyjno-państwowa nie zgodziła się natomiast na reaktywowanie Komisji Wspólnej, erygowanie nowych parafii, dozwała liczbę pozwoleń na budowę obiektów sakralnych, kontynuowała politykę szykanowania (w tym ingerencji w obsadę stanowisk kościelnych, powoływania kleryków do wojska i ich indoktrynacji), infiltrowania duchowieństwa i dążenia do jego rozłamu, laicyzacji oraz ateizacji młodego pokolenia¹⁰.

Kluczowe znaczenie dla stabilizacji Kościoła na Ziemiach Zachodnich i Północnych miało utworzenie stałej administracji na początku lat 70. XX wieku. Dnia 15 sierpnia 1945 roku prymas Polski kard. August Hlond na mocy specjalnych pełnomocnictw Stolicy Apostolskiej utworzył pięć administracji apostolskich z siedzibami w Gdańsku, Gorzowie Wlkp., Olszynie, Opolu i Wrocławiu. Administracja Kamińska, Lubuska i Prałatury Pilskiej w Gorzowie Wlkp. obejmowała 1/7 terytorium Polski, w tym Pomorze Zachodnie. W 1951 roku władze komunistyczne usunęły administratorów apostolskich, powołując w ich miejsce wikariuszy kapitulnych. W celu uniknięcia schizmy w Kościele abp Stefan Wyszyński mianował ich wikariuszami generalnymi prymasa Polski. W wyniku zmian politycznych w październiku 1956 roku władze komunistyczne zgodziły się na powołanie na Ziemiach Zachodnich i Północnych delegatów prymasa Polski z uprawnieniami biskupów rezydencjalnych. Dekretem z 25 maja 1967 roku Stolica Apostolska podniosła ich rangę do roli samodzielnych rządców diecezji. Dnia 7 grudnia 1970 roku w Warszawie PRL i RFN podpisały układ o normalizacji ich wzajemnych stosunków. Został on ratyfikowany przez Bundestag 17 maja 1972 roku, zaś 26 maja przez Radę Państwa PRL. Ratyfikacja traktatu umożliwiła papieżowi Pawłowi VI utworzenie stałej administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Bullą *Episcoporum Poloniae coetus* z 28 czerwca 1972 roku Paweł VI zniósł administrację apostolską gorzowską *ad nutum Sanctae Sedis* i powołał na

⁷ Żaryn, *Dzieje*, s. 295.

⁸ Tamże, s. 295-296.

⁹ Dudek, Gryz, *Komuniści*, s. 281-295; Żaryn, *Dzieje*, s. 297-301.

¹⁰ Dudek, Gryz, *Komuniści*, s. 311-349; Łatka, *Episkopat*, s. 103-118; Żaryn, *Dzieje*, s. 329-353.

większości jej terytorium trzy nowe diecezje: szczecińsko-kamieńską, koszalińsko-kołobrzeską i gorzowską¹¹.

Diecezja szczecińsko-kamieńska obejmowała obszar ówczesnego województwa szczecińskiego. Pierwszym jej ordynariuszem został bp Jerzy Stroba. Dnia 8 lipca 1972 roku bp Stroba przybył do Szczecina i w obecności dwunastu dziekanów złożył dokumenty nominacyjne¹². Bullę nominacyjną otrzymał zaś 11 sierpnia 1972 roku¹³. Nowy ordynariusz przystąpił do organizacji instytucji diecezjalnych, w tym podjął starania o utworzenie seminarium duchownego. Dotychczas klerycy administracji gorzowskiej kształcili się w WSD w Gościkowie-Paradyżu. Wraz z jej podziałem zostali przypisani do nowych diecezji zgodnie ze swoim miejscem zamieszkania¹⁴. Nie bez powodu zatem podczas ingresu do szczecińskiej katedry pw. św. Jakuba Apostoła 8 października 1972 roku bp Stroba za jedno z kluczowych zadań uznał powstanie WSD.

Należy podkreślić, iż działania w tym zakresie były prowadzone równoległe na szczeblu centralnym. W datowanym na 2 września 1972 roku dla rządu *Pro Memoria* bp Dąbrowski zwrócił się o przydzielenie dla diecezji szczecińsko-kamieńskiej i koszalińsko-kołobrzeskiej gmachów i parcel na rezydencje biskupie, kurie, seminaria duchowne i mieszkania¹⁵. Dnia 7 października 1972 roku bp Stroba odbył spotkanie z przewodniczącym PWRN w Szczecinie Stanisławem Rychlikiem, wśród potrzeb lokalowych wymieniając seminarium duchowne¹⁶. Ordynariusz nie określił wielkości obiektu, umiejscowienia. Zaznaczył tylko, że chciałby, aby seminarium było zlokalizowane nie zbyt daleko od ośrodka miejskiego¹⁷. Podczas spotkania bp. Dąbrowskiego z wicepremierem Józefem Tejchmą 9 października 1972 roku sekretarz Episkopatu przedstawił zapotrzebowanie nowych diecezji w tym na seminaria duchowne. Tejchma uznał, że tą sprawą z ramienia rządu zajmuje się kierownik UdSW – wiceminister Aleksander Skarżyński. Wicepremier stwierdził, że prośby biskupów są „wygórowane, ale najlepiej

¹¹ Zob. Z. Stanuch, *Największa diecezja Europy. Konsekwencje powstania rozległej gorzowskiej administracji apostołskiej i geneza jej podziału w 1972 r.*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 37 (2021) nr 1, s. 306-328.

¹² Protokół z objęcia diecezji przez biskupa szczecińsko-kamieńskiego w dniu 8 VII 1972, „Prezbiterium”, (1973) nr 1-2, s. 19.

¹³ Bulla Ojca Świętego Pawła VI mianująca biskupa Jerzego Strobę biskupem szczecińsko-kamieńskim, tamże, s. 16.

¹⁴ Zob. A. Prut, *Kształcenie duchowieństwa diecezjalnego Kościoła szczecińsko-kamieńskiego do czasu utworzenia własnego wyższego seminarium duchownego*, w: *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim. T. 3: 1972-1978*, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, Szczecin 2018, s. 255-281.

¹⁵ P. Raina, *Arcybiskup Bronisław Dąbrowski. Portret*, Warszawa 2008, s. 185.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej: APS), Zespół Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (dalej: PWRN), sygn. 3860, k. 39, Notatka służbowa z przebiegu spotkania Przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej z biskupem Jerzym Strobą, odbytego w dniu 7 października 1972 roku.

¹⁷ Tamże, k. 85-86, Notatka służbowa dotycząca wniosków złożonych Przewodniczącemu Rady Narodowej przez biskupa Jerzego Strobę podczas rozmowy odbytej w dniu 7 października 1972 roku, Szczecin 19 X 1972.

będzie jak sami omówią i uzgodnią wszystko z miejscowymi władzami”. W tym kontekście uznał, że rozmowa bp. Stroby z przewodniczącym Rychlikiem „jest niezłym początkiem”¹⁸. Postulaty bp. Stroby były rozpatrywane podczas spotkania w Wydziale Administracyjnym KC PZPR 27 listopada 1972 roku. Uznano, że nie należy wykazywać nadmiernego pośpiechu w rozpatrywaniu tychże dezyderatów. O ile władze zgodziły się na przydzielenie budynku na potrzeby rezydencji, to nie wyraziły zgody na budowę seminarium¹⁹. Zakładano, że każdy z postulatów należy rozpatrywać osobno, stawiając jednocześnie określone żądania. W konsekwencji „można będzie długo utrzymywać biskupa w roli proszącego”²⁰. To stwierdzenie świadczyło dobitnie o tym, że zasadniczy kierunek polityki państwa wobec Kościoła nie uległ zmianie. Władze komunistyczne nadal prowadziły politykę ograniczania bazy materialnej Kościoła i jego oddziaływania duszpasterskiego. Polityka „uników” ze strony państwa polegała również na składaniu niedorzecznych z punktów widzenia Kościoła propozycji lokalizacji. Podczas spotkania w Warszawie 11 stycznia 1973 roku wiceminister Skrzyński zasugerował bp. Strobie możliwość ulokowania seminarium w Kamieniu Pomorskim. Ordynariusz diecezji „stanowczo przeciwstawił się temu, podkreślając konieczność umieszczenia uczelni duchownej w Szczecinie”²¹. Biskup Stroba konsekwentnie zabiegał o powstanie WSD. Dnia 20 czerwca 1973 roku kuria biskupia zwróciła się do PWRN o przekazanie placu w szczecińskim Pilichowie na potrzeby lokalizacji seminarium. Minister Skarżyński uznał, że sprawa ta powinna być poprzedzona zgodą Ministra Oświaty i Wychowania na powstanie seminarium²².

W 1973 roku bp Stroba udał się do Rzymu z wizytą *ad limina Apostolorum*. Dnia 7 grudnia 1973 roku poinformował papieża Pawła VI o konieczności budowy seminarium duchownego. Urzędnicy Sekretariatu Stanu okazali duże zainteresowanie rozwojem diecezji, w szczególności kwestią utworzenia seminarium²³. Po powrocie z Rzymu ordynariusz spotkał się z konsultorami, gdzie sprawę powołania WSD ujął następująco:

(...) diecezja powstała na mocy bulli ojca świętego, władze państwowe ją zatwierdziły. Utworzenie seminarium zaś jest nieodłączną konsekwencją tego aktu, a biorąc pod uwagę, że diecezja posiada już seminarium na terenie Diecezji Gorzowskiej istnieje tylko kwestia jego przeniesienia, to zaś nie stawia wymogu uzyskania oddzielnego zezwolenia, jako że przeniesienie nie jest tworzeniem²⁴.

¹⁸ P. Raina, *Rozmowy z władzami PRL. Arcybiskup Dąbrowski w służbie Kościoła i narodu*, t.1, *Lata 1970-1981*, Warszawa 1985, s. 128.

¹⁹ APS, PWRN, sygn. 3866, k. 91, Notatka służbowa ze spotkania odbytego w Wydziale Administracyjnym Komitetu Centralnego PZPR w Warszawie, Szczecin dnia 28 listopada 1972 roku.

²⁰ Tamże, k. 92.

²¹ Masalski, *Dzieje diecezji*, s. 252.

²² Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Zespół Urząd do Spraw Wyznań (dalej: UdSW), sygn. 97/2, k. 4, Notatka służbowa, Szczecin, 3 VII 1973.

²³ Słowo Biskupie z okazji powrotu ze Stolicy Apostolskiej, Szczecin, 23 XII 1973, „Prezbiterium”, (1974) nr 1-2, s. 58-59.

²⁴ Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Szczecinie, sygn. 008/641, t. II, k. 40, Informacja Szczecin, 7 XI 1974.

Dnia 28 grudnia 1973 roku w Warszawie odbyło się spotkanie biskupów Ziemi Zachodnich i Północnych z udziałem bp. Dąbrowskiego z wicepremierem Tejchmą. Ordynariusz szczecińsko-kamiński poinformował obecnych, że wnioskował o budowę seminarium z wojewodą szczecińskim Jerzym Kuczyńskim, lecz ten odesłał go do premiera. Na zapytanie sekretarza Episkopatu czy już zostały zorganizowane seminaria w nowych diecezjach, bp Stroba przedstawił pismo Kongregacji ds. Wychowania, w którym zostały poruszony ten problem²⁵. Działając w łączności ze Stolicą Apostolską, szczecińsko-kamińska kuria biskupia w piśmie skierowanym do WdSW Urzędu Wojewódzkiego w Szczecinie (UWwS) z 28 stycznia 1974 roku przedstawiła wniosek o dołączenie do planu budowlanego na 1974 rok budowy gmachu seminarium²⁶. Biskup Stroba zwrócił uwagę wojewodzie Kuczyńskiemu, że w myśl regulacji kościelnych szczecińskie WSD zostało ustanowione bullą *Episcoporum Poloniae coetus*, erygującą nowe diecezje; co zostało przyjęte z zadowoleniem przez władze PRL. Ponieważ seminarium mieści się dotąd w Gościkowie-Paradyżu, bulla papieska nakłada ma ordynariusza obowiązek przeniesienia go na teren diecezji²⁷. Tym samym utworzenie WSD nie wymaga specjalnego zezwolenia. Używając podobnej argumentacji, bp Stroba zwrócił się w piśmie z 30 stycznia 1974 roku do kierownika UdSW Skarzyńskiego o zgodę na uwzględnienie budowy seminarium. Ordynariusz podkreślił, że o potrzebie utworzenia WSD (w oparciu o wspomnianą bullę) pisali do niego: 13 października 1973 roku prefekt Kongregacji Edukacji Katolickiej Gabriel-Maria Garonne, a 7 stycznia 1974 roku sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej kard. Jean-Marie Villot²⁸. W specjalnych *Tezach do rozmowy z biskupem Strobą*, przygotowanych wojewodzie Kuczyńskiemu stwierdzono, że argumentacja ordynariusza, oparta na prawie kanonicznym, jest próbą ominięcia przepisów państwowych:

Wyływa z tego wniosek, że władze państwowe w stosunkach z Kościołem powinny liczyć się z prawem kościelnym a nawet honorować je. Te tendencje przejawia Episkopat w swoich posiedzeniach²⁹.

Władze PRL nie zamierzały ulegać stronie kościelnej. Podczas rozmowy bp. Stroby 11 marca 1974 roku wojewoda Kuczyński uznał, że na powstanie seminarium w Szczecinie musi się zgodzić minister oświaty. Wspominał, że sprawę utworzenia WSD podnosił na spotkaniu z wicepremierem Tejchmą, ten zaś odesłał go do ministra Skarzyńskiego, który powiedział „złóżcie wniosek”. Wojewoda

²⁵ *Źródła do dziejów Pomorza Zachodniego. Narodziny diecezji szczecińsko-kamińskiej i koszalińsko-kołobrzeszkiej (1945-1972)*, t. 14, wstęp, wybór i oprac. K. Kozłowski, Szczecin 2007, s. 185.

²⁶ APS, Zespół Urząd Wojewódzki w Szczecinie (dalej: UWwS), sygn. 3532, k. 1, Pismo Kurii Biskupiej Szczecińsko-Kamińskiej do Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Szczecinie, Szczecin, 28 I 1974.

²⁷ Tamże, k. 23, Pismo bpa Jerzego Stroby do wojewody szczecińskiego Jerzego Kuczyńskiego, Szczecin, 28 I 1974.

²⁸ AAN, UdSW sygn. 97/2, k. 10, Pismo bpa Jerzego Stroby do wiceministra Aleksandra Skarzyńskiego, Szczecin 30 I 1974.

²⁹ APS, UWwS, sygn. 2853, k. 24, Tezy do rozmowy z biskupem Strobą, Szczecin 26 II 1974.

stwierdził, że „wniosku nie może złożyć i koło się zamknęło”³⁰. W związku z tym w piśmie z 27 marca 1974 roku WdSW UWwS poinformował kurię biskupią, że postanawia zawiesić z urzędu postępowanie administracyjne w sprawie wyrażenia zgody na budowę gmachu WSD. W uzasadnieniu stwierdzono, że powstanie seminarium wymaga zgody ministra oświaty i wychowania zgodnie z art. 39 ust. 1 i 3 ustawy z 15 lipca 1961 roku o rozwoju oświaty i wychowania. Kuria powinna zatem „wyjednać” u wspomnianego ministra zezwolenie na utworzenie WSD³¹.

Władze PRL prowadziły z Episkopatem swoistą grę o oddalenie utworzenia seminarium w Szczecinie *ad calendas graecas*. Dnia 10 października 1974 roku podczas rozmowy z bp. Dąbrowskim w UdSW jego kierownik – minister Kazimierz Kąkol uznał, że bp Stroba zamiast podania do Ministerstwa Oświaty i Wychowania o zatwierdzenie WSD skierował pismo do władz budowlanych³². W tej sytuacji ordynariusz szczecińsko-kamieński zwrócił się ponownie 17 października 1974 roku do wojewody Kuczyńskiego z prośbą o udzielenie zgody na budowę gmachu seminarium³³. Wojewoda skierował zaś pismo do ministra oświaty. Pismem z 18 stycznia 1975 roku Ministerstwo Oświaty i Wychowania zwróciło się do bp. Stroby o nadesłanie aktu erekcyjnego diecezji i obsady personalnej przyszłego seminarium³⁴. W odpowiedzi 22 stycznia 1975 roku ordynariusz przesłał odpis bulli i pisma kard. Villota oraz informację, że około czterdziestu księży odbywa studia specjalistyczne, z tego dziesięciu przygotowuje się do doktoratu, dodając:

Mam nadzieję, że po przeniesieniu Seminarium do Szczecina, będę mógł wybrać spośród nich zespół wykładowców i rektora Seminarium. Są to jednak ludzie młodzi, którzy muszą i ukończyć studia i sprawdzić się. Okazją do tego będzie czas budowy Seminarium, który obliczam mniej więcej na 5 lat³⁵.

Podczas wizyty w Szczecinie legata apostolskiego abp. Luigiego Poggiego 6 marca 1975 roku bp Stroba zaznaczył, że na zbudowanie seminarium potrzebna jest zgoda władz wojewódzkich³⁶.

Jednocześnie rozmowy w sprawie utworzenia WSD prowadzone były na szczeblu centralnym. W 1975 roku bp Dąbrowski dwukrotnie spotkał się w tej sprawie z ministrem Kąkolem: 27 lipca i 30 września. Podczas drugiej rozmowy sekretarz Episkopatu stwierdził: „Nie wiem po raz który interweniowałem w sprawie pozwolenia na budowę seminariów w Szczecinie i Koszalinie. Oczywiście

³⁰ Tamże, 29, Notatka służbowa z przebiegu rozmowy Wojewody Szczecińskiego z biskupem Jerzym Strobą, Szczecin 11 marca 1974.

³¹ AAN, UdSW, sygn. 97/2, k. 14, Pismo Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Szczecinie do Kurii Biskupiej, Szczecin 27 III 1974.

³² Raina, *Rozmowy z władzami*, s. 189.

³³ APS, UWwS, sygn. 3532, k. 19, Pismo biskupa szczecińsko-kamieńskiego Jerzego Stroby do wojewody szczecińskiego Jerzego Kuczyńskiego, 17 X 1974.

³⁴ Tamże, k. 20, Pismo Ministerstwa Oświaty i Wychowania do bpa Jerzego Stroby, Warszawa, 18 I 1975.

³⁵ AAN, UdSW, sygn. 97/2, k. 18, Pismo biskupa Jerzego Stroby do Ministerstwo Oświaty i Wychowania, Szczecin 22 I 1975.

³⁶ Włodkowski, *Działalność biskupa*, s. 252.

trochę dłuższa była dyskusja³⁷. Kierownik UdSW zakomunikował, że pozwolenie może zostać wydane dopiero po rozmowie z ministrem oświaty i wychowania Jerzym Kuberskim, którą zaplanowano na listopad. Biskup Stroba po raz kolejny rozmawiał o WSD w UdSW 17 października 1975 roku. Natomiast 17 listopada bp Dąbrowski spotkał się w Sulejówku z sekretarzem KC PZPR, zastępcą członka BP Stanisławem Kanią. Według sekretarza Episkopatu brak zgody na powstanie seminariów w Szczecinie i Koszalinie świadczył o niezakończonym procesie normalizacji na Ziemiach Zachodnich. Kania zaś stanął na stanowisku, że budowa seminariów może być przedyskutowana w ramach spraw alumnów³⁸. Efektów nie przyniosło również kolejne spotkanie bp. Stroby z Kąkolem 18 listopada 1976 roku i rozmowa bp. Dąbrowskiego z dyrektorem UdSW 25 listopada 1976 roku³⁹.

O potrzebie utworzenia WSD w Szczecinie wielokrotnie w swoich homiliach mówił bp Stroba. Przykładowo 17 maja 1977 roku w szczecińskiej katedrze pw. św. Jakuba wspominał, że w Paradyżu kształci się 45 kleryków. Należy ich przenieść na teren diecezji szczecińsko-kamieńskiej:

Od samego początku zabiegam o zezwolenie na budowę gmachu seminarium w Szczecinie i otrzymuję za każdym razem obietnicę że takie zezwolenie otrzymam ale zezwolenia dotąd nie otrzymałem⁴⁰.

W związku z tym biskup zakładał, że będzie musiał rozmieścić kleryków w domach prywatnych w Szczecinie⁴¹. W piśmie do sekretarza Episkopatu z 19 stycznia 1978 roku bp Stroba poinformował o przeniesieniu we wrześniu 1977 roku siedmiu diakonów VI kursu do jednego ze probostw szczecińskiej parafii⁴². Papież Paweł VI mianował 21 września 1978 roku bp. Strobę arcybiskupem – metropolitą poznańskim. Nowym ordynariuszem diecezji szczecińsko-kamieńskiej został nominowany przez papieża 1 marca 1979 roku Kazimierz Majdański, który kontynuował starania o utworzenie seminarium⁴³.

Ponieważ kwestia utworzenia seminariów w Szczecinie i Koszalinie nie została uregulowana przez władze państwowe, głos zabrał Episkopat. W komunikacie z obrad 163. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, które odbyły się 4-5 maja 1978 roku na Jasnej Górze, stwierdzono, iż instytucje służące kształceniu duchow-

³⁷ Raina, *Rozmowy z władzami*, s. 200.

³⁸ Tamże, s. 212, 223.

³⁹ Tamże, s. 272.

⁴⁰ APS, UWwS, sygn. 2851, k. 87, Stenogram kazania bpa Jerzego Stroby wygłoszonego 17 VI 1976 r. w katedrze św. Jakuba w Szczecinie z okazji centralnych uroczystości Bożego Ciała.

⁴¹ Tamże, k. 89.

⁴² AAN, UdSW, sygn. 97/2, k. 19, Pismo biskupa szczecińsko-kamieńskiego do sekretarza Episkopatu Polski, 19 I 1978. Była to parafia pw. św. Kazimierza. W 1988 roku kolejny rocznik diakonów zamieszkał w budynku parafii pw. Świętej Trójcy. Wichrowski, *Czas budowy*, s. 48; Włodkowski, *Działalność biskupa*, s. 254.

⁴³ Dnia 28 grudnia 1978 roku kuria biskupia zgłosiła do władz wojewódzkich program budowy WSD do planu inwestycyjnego na 1979 rok. Po odmownej decyzji z 5 kwietnia 1979 roku, diecezja złożyła ponowne pismo 20 grudnia 1979 roku. Władze państwowe podtrzymały swoją decyzję w piśmie z 12 maja 1980 roku. Masalski, *Dzieje diecezji*, s. 254; Szwajkosz, „*Serce diecezji*”, s. 100.

nych i świeckich stanowią podstawowy element posłannictwa Kościoła i niezbędny warunek normalizacji relacji między Kościołem i państwem. Biskupi uznali, że

Polska racja stanu domaga się tego, aby władze przestały stawiać przeszkody w zorganizowaniu seminariów w tych dwóch diecezjach, które powstały w wyniku unormowania kościelnej organizacji na naszych Ziemiach Zachodnich i Północnych⁴⁴.

W piśmie z 12 maja 1979 roku prymas Polski kard. Wyszyński zwrócił się w sprawie utworzenia seminariów do przewodniczącego Rady Państwa Henryka Jabłońskiego. Prymas wyraźnie stwierdził, że bulla papieska z 1972 roku ustanowiła wśród instytucji diecezjalnych WSD. Wspominał o konsekwentnych staraniach biskupów obu diecezji o utworzenie seminariów. Przypomniał, że pisma ordynariuszy nie doczekały się reakcji ze strony Ministerstwa Oświaty i Wychowania. Natomiast wnioski o budowę gmachów seminaryjnych rokrocznie są załatwiane odmownie z uwagi na „niedobór materiałów budowlanych i mocy przerobowej”. Z tych względów klerycy obu diecezji przenoszeni są z Paradyża do Szczecina oraz Poznania i Gniezna (diecezja koszalińsko-kołobrzeska). Ta sytuacja niepokoi papieża Jana Pawła II, który poinformował Episkopat 27 lutego 1979 roku, że sprawa utworzenia seminariów „także leży mi na sercu”⁴⁵. W związku z tym prymas zwrócił się do władz państwowych, aby wzięty pod szczególną rozwagę udzielenie pozwolenia na budowę WSD, podobnie jak Episkopat, „wyrażając obawę, że dalsze zwlekanie szkodzi interesom polskiej racji stanu na tych terenach”⁴⁶. Pismo to pozostało bez odpowiedzi. Kwestię braku odpowiedzi na postulat prymasa podjął 20 października 1979 roku bp Dąbrowski podczas rozmowy z Kanią w Sulejówku⁴⁷. Aktywny w tej sprawie był również bp Majdański, który 8 listopada 1979 roku w trakcie spotkania z wojewodą Kuczyńskim zwrócił się o możliwość budowy seminarium. Wojewoda natomiast stwierdził, że kwestia ta jest przedmiotem rozmów na szczeblu centralnym⁴⁸.

Zgoda na utworzenie seminarium duchownego została podjęta przez władze państwowe po strajkach sierpniowych 1980 roku i utworzeniu NSZZ „Solidarność”. Jak trafnie stwierdza Rafał Łatka: „W zamian za łagodzenie napięć oraz zachowanie dystansu wobec części Solidarności, władze były gotowe zapłacić konkretnymi ustępstwami w ważnych dla Kościoła sprawach”⁴⁹. Pierwszym krokiem było

⁴⁴ *Komunikaty Konferencji Episkopatu Polski 1945-2000*, wstęp i oprac. J. Żaryn, Warszawa 2006, s. 197.

⁴⁵ AAN, UdSW, sygn. 97/2, k. 22-26, Pismo prymasa Polski kard. S. Wyszyńskiego do przewodniczącego Rady Państwa H. Jabłońskiego, Warszawa 12 V 1979.

⁴⁶ Tamże, k. 27.

⁴⁷ Raina, *Rozmowy z władzami*, s. 354.

⁴⁸ APS, UWwS, sygn. 3058, k. 8, Notatka służbowa z przebiegu rozmowy wojewody szczecińskiego Jerzego Kuczyńskiego z ordynariuszem diecezji szczecińsko-kamięńskiej bpem Kazimierzem Majdańskim, Szczecin 8 XI 1979.

⁴⁹ Łatka, *Episkopat*, s. 429. Por. Żaryn, *Dzieje*, s. 430-431. Wydaje się, że tę sytuację doskonale potrafił wykorzystać bp K. Majdański, który już 10 września 1980 roku skierował do szefa UdSW J. Kuberskiego pismo w sprawie konieczności powstania seminarium. Masalski, *Dzieje diecezji*, s. 254-255.

reaktywowanie Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu 24 września 1980 roku. O jej utworzeniu zdecydował dwa tygodnie wcześniej Wydział Administracyjny KC PZPR⁵⁰. Na posiedzeniu Komisji 20-21 listopada 1980 roku zaakceptowano propozycję budowy gmachów seminariów w Szczecinie i Koszalinie⁵¹. Członek Rady Państwa Kazimierz Barcikowski stwierdził:

Historia problemu była różna (...). Chcemy znaleźć rozwiązanie tych wszystkich problemów, które tego wymagają, ale nie należy budować okopów wokół seminariów duchownych. Chcemy kształtować fundamentalne zasady współdziałania Państwa z Kościołem, więc trzeba znaleźć rozwiązanie. Nie jestem przywiązany do żadnych form, które były, ale tu w grę wchodzi kształtowanie kadry dla Kościoła⁵².

Była to przełomowa decyzja. Z datą 28 listopada 1981 roku wojewoda szczeciński Henryk Kanicki wydał bp. Majdańskiemu decyzję o wyrażeniu zgody na budowę WSD w Szczecinie⁵³. Działając na podstawie art. 39 ustawy z dnia 15 lipca 1961 roku o rozwoju oświaty i wychowania, minister oświaty i wychowania Krzysztof Kruszewski 18 grudnia 1980 roku zaaprobował otwarcie i prowadzenie seminarium duchownego⁵⁴.

Decyzja o zgodzie na budowę seminarium została przyjęta z wielką satysfakcją w diecezji. W słowie pasterskim do kapłanów wiernych z 29 listopada 1980 roku bp Majdański pisał:

Niech naszą podziękę usłyszą także ludzie: wszyscy, którzy podejmowali starania, na czele z Księdzem Prymasem oraz moim Poprzednikiem Ks. Arcybiskupem Jerzym Stroba; wszyscy, którzy się wytrwale w tej intencji modlili. Wyrazamy uznanie i wdzięczność tym, którzy tę szczęśliwą decyzję podjęli: Władzom Centralnym i Wojewódzkim⁵⁵.

Dekretem z 24 marca 1981 roku bp Majdański erygował Wyższe Seminarium Duchowne w Szczecinie pw. Najświętszej Rodziny z Nazaretu⁵⁶. Ordynariusz diecezji podjął działania związane z ustaleniem lokalizacji budynku WSD. W tym celu 2 stycznia 1981 roku spotkał się z wojewodą szczecińskim Tadeuszem Waluszkiewiczem. Biskup Majdański nie zaproponował konkretnego miejsca budowy:

⁵⁰ W skład Komisji weszli: kard. Franciszek Macharski, abp Jerzy Stroba, bp Bronisław Dąbrowski i ks. Alojzy Orszulik, Kazimierz Barcikowski, Jerzy Kuberski, Witold Lipski, Aleksander Merker. Dudek, Gryz, *Komuniści*, s. 357. O działalności Komisji zob. szerzej: K. Michalski, *Działalność Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu Polski 1980-1989*, Warszawa 2012.

⁵¹ AAN, UdSW, sygn.115/3, k. 33, Protokół z posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniach 20 i 21 listopada 1980 roku.

⁵² Tamże, k. 209, Notatka z II posiedzenia Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu w dniach 20 i 21 listopada 1980 roku.

⁵³ APS, UWwS S, sygn. 3532, k. 54, Pismo wojewody szczecińskiego Henryka Kanickiego do ordynariusza diecezji szczecińsko-kamińskiej bpa Kazimierza Majdańskiego, Szczecin 28 XI 1980.

⁵⁴ Tamże, k. 71, Pismo ministra oświaty i wychowania Krzysztofa Kruszewskiego do ordynariusza diecezji szczecińsko-kamińskiej bpa Kazimierza Majdańskiego, 18 XII 1980.

⁵⁵ Tamże, k. 57, Słowo pasterskie do Kapłanów i Wiernych Diecezji Szczecińsko-Kamińskiej do odczytania z ambon w III Niedzielę Adwentu 1980.

⁵⁶ K. Majdański, Dekret erekcji Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Szczecińsko-Kamińskiej, Szczecin, 24 III 1980, „Prezbiterium”, (1981) nr 2-3, s. 111.

„Wyraził tylko pragnienie, aby seminarium zlokalizować w Szczecinie blisko kościoła i niedaleko katedry. Nie chce budować seminarium poza miastem, bo nie chce wychowywać kleryków z dala od świata”⁵⁷. Podczas rozmowy z dyrektorem WdSW UWwS Henrykiem Kołodziejkiem biskup sufragan Stanisław Stefanek przedstawił cztery propozycje lokalizacyjne⁵⁸. Ostatecznie w piśmie z 8 lutego 1981 roku do wojewody kuria wyraziła zainteresowanie lokalizacją u zbiegu ulic: 26 Kwietnia i Santockiej⁵⁹. Teren ten należał do Politechniki Szczecińskiej. Jej Senat uchwałą z 4 marca 1981 roku zgodził się na te lokalizację, pod warunkiem, aby teren powierzchni na potrzeby kurii nie przekraczał sześciu hektarów (co wiązało się z potrzebami rozwojowymi uczelni)⁶⁰. Decyzją Wydziału Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska Urzędu Miejskiego w Szczecinie z 13 marca 1981 roku powyższy teren przeznaczono pod budowę WSD⁶¹. Decyzja lokalizacyjna spotkała się z protestem użytkowników terenu – Pracowniczego Ogrodu Działkowego „Santocka”, którzy wnieśli odwołanie do wojewody szczecińskiego. Po podtrzymaniu przez wojewodę 8 maja 1981 roku decyzji Urzędu Miejskiego w Szczecinie, działkowcy wnieśli skargę do Naczelnego Sądu Administracyjnego⁶². W wyroku ogłoszonym 18 lutego 1982 roku sąd uznał decyzje administracyjne za zgodne z prawem i utrzymał je w mocy⁶³. Szukając *modus vivendi*, bp Majdański i wojewoda Stanisław Malec ustalili 14 kwietnia 1982 roku, że seminarium zostanie zlokalizowane na terenach położonych pomiędzy ulicami: Akademicką, Moczyńskiego oraz terenu PKP⁶⁴. Dnia 24 kwietnia 1982 roku ordynariusz diecezji poświęcił plac pod budowę WSD. Siedmiohektarowa działka budowlalna została przekazana diecezji w wieczyste użytkowanie 28 czerwca 1983 roku⁶⁵. Prace budowlane rozpoczęto 11 sierpnia 1983 roku⁶⁶. Pierwszą cegłę pod budowę gmachu przy ul. Papieża Pawła VI położono 6 września 1983 roku⁶⁷. Dyrektorem

⁵⁷ APS, UWwS, sygn. 3517, k. 78-79, Notatka służbowa z rozmowy wojewody szczecińskiego z ordynariuszem diecezji szczecińsko-kamińskiej, Szczecin 5 I 1981. Zob. Masalski, *Dzieje diecezji*, s. 255.

⁵⁸ APS, UWwS, sygn. 3532, k. 60-61, Notatka służbowa dotycząca lokalizacji seminarium duchownego w Szczecinie, Szczecin, 7 I 1981.

⁵⁹ AAN, UdSW, sygn. 97/2, k. 30, Pismo bpa Kazimierza Majdańskiego do wojewody szczecińskiego Tadeusza Waluszkiewicza, Szczecin, 8 II 1981.

⁶⁰ Tamże, k. 31, Wyciąg z protokołu nr 309 z posiedzenia Senatu Politechniki Szczecińskiej w dniu 4 marca 1981 roku.

⁶¹ APS, UWwS, sygn. 3533, k. 52, Decyzja Wydziału Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska Urzędu miejskiego w Szczecinie, Szczecin 13 III 1981.

⁶² Zob. AAN, UdSW, sygn. 97/2, k. 33-72.

⁶³ APS, UWwS, sygn. 3533, k. 153, Notatka służbowa, Szczecin 20 II 1982.

⁶⁴ Tamże, k.73, Ustalenia wstępne dotyczące lokalizacji Wyższego Seminarium Duchownego w Szczecinie w rejonie ulic Akademickiej, Moczyńskiego i terenów PKP, Szczecin 14 IV 1982.

⁶⁵ Szwajkosz, „*Serce diecezji*”, s. 100-101.

⁶⁶ G. Wejman, *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w latach 1979-1990*, w: *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim. T. 4. 1979-1989/1990*, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, Szczecin 2019, s. 203.

⁶⁷ Łuszczek, *Arcybiskupie*, s. 7, 21.

administracyjnym budowy został ks. Stanisław Sz wajkosz⁶⁸, jego współpracownikami: ks. Andrzej Steckiewicz, następnie ks. Aleksander Ziejewski oraz inż. Antoni Frączak⁶⁹. Łączna kubatura obiektów wyniosła 96 tys. m³ i ponad 20 tys. m² powierzchni użytkowej, obejmując: zaplecze gospodarcze, budynki mieszkalne i dydaktyczne, kaplicę seminaryjną, bibliotekę, salę gimnastyczną, obiekty rekreacyjne, salę komputerową, audiowizualną, języków obcych⁷⁰. Budowa była finansowana ze środków diecezji, datków wiernych, innych ofiarodawców⁷¹. W charakterystyce bp. Majdańskiego sporządzonej w WdSW UWwS stwierdzono: „Na cele związane z budową wyznacza parafiom wysoki podatek, co wśród znacznej części proboszczów budzi sprzeciw”⁷².

Budowa napotykała na liczne trudności ze strony władz państwowych. W *Pro memoria* do Episkopatu, datowanego na 4 sierpnia 1986 roku, bp Majdański do przeszkód w budowie zaliczył zakazy (przekazywane ustnie), które zamykają dostęp do zakupu materiałów i ciężkiego specjalistycznego sprzętu, wypożyczanego od zakładów przemysłowych⁷³. Biskup stwierdzał:

Nie chodzi przy tym o znane w naszym kraju trudności, ale o to, że w ostatnich miesiącach wszelkie pertraktacje kończą się wtedy, gdy pada słowo: „Seminarium”. Wyraźne jest zastraszenie, opinia o nim roznosi się coraz szerzej, wyrażając duże społeczne szkody⁷⁴.

W piśmie z 18 sierpnia 1986 roku UdSW wraz z władzami wojewódzkimi „przyjął ze zdziwieniem” zawarte zarzuty. Urząd zwracał uwagę na szybkie tempo budowy, a także podkreślał pewne trudności wynikające z ogólnej sytuacji rynkowej, napiętych planów przedsiębiorstw i braku personelu. Jednocześnie stwierdzono, że władze wojewódzkie nie nakazały sprzedaży materiałów i udostępnienia sprzętu technicznego⁷⁵. Przypomniano, że w 1984 roku w rozmowie z bp. Majdańskim wojewoda szczeciński

(...) oświadczył, że władze nie będą stawiać przeszkód, jeżeli Kuria Diecezjalna wejdzie w kontakt z niektórymi przedsiębiorstwami państwowymi dysponującymi sprzętem budowlanym i zawrze z nimi stosowne umowy na zasadach handlowych⁷⁶.

⁶⁸ APS, UWwS, sygn. 3519, k. 33, Zaświadczenie, Szczecin 8 XI 1983.

⁶⁹ Masalski, *Dzieje diecezji*, s. 256.

⁷⁰ Wejman, *30-lecie*, s. 51.

⁷¹ Tamże, s. 257.

⁷² APS, UWwS, sygn. 3507, k. 20, Charakterystyka biskupa Kazimierza Majdańskiego, ordynariusza diecezji szczecińsko-kamiieńskiej.

⁷³ Tamże, sygn. 3522, k. 7, Pro memoria w sprawie trudności przy budowie Seminarium Duchownego w Szczecinie, 4 VIII 1986.

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ Tamże, k. 74, Pro memoria w odpowiedzi na pro memoria (z dnia 4 sierpnia 1986 roku) w sprawie trudności przy budowie Seminarium Duchownego w Szczecinie.

⁷⁶ Tamże, k. 74-75.

Nota bene ks. Ziejewski podkreślał zaangażowanie wielu dyrektorów przedsiębiorstw, duchowieństwa i wiernych w budowę seminarium⁷⁷.

Istotne znaczenie miała wizyta papieża Jana Pawła II w Szczecinie 11 czerwca 1987 roku. Ojciec św. dokonał wmurowania kamienia węgielnego w powstające WSD. Następnie papież spożył posiłek w przygotowanym refektarzu, pomodlił się w seminaryjnej kaplicy i odpoczął w wyznaczonym pokoju⁷⁸. W sprawozdaniu WdSW UWwS stwierdzono: „Działania organów państwa ograniczały się tu zapewnienia bezpieczeństwa papieża i osób towarzyszących”⁷⁹. W przemówieniu do alumnów seminariów duchownych tego dnia w katedrze pw. św. Jakuba Jan Paweł II mówił:

Wmurowaliśmy przeto ten kamień węgielny, aby był symbolicznym wiązaniem dla wszystkich kamieni, jakie wejdą w budowę Waszego seminarium. Ta zaś budowa z martwych kamieni ma przyjąć w siebie wspólnotę „żywych kamieni”. Ma być w przyszłości codziennym, nieodzownym świadkiem systematycznego procesu, poprzez który przygotowuje się wewnętrzna przestrzeń dla działania Ducha Chrystusa⁸⁰.

Papież doskonale rozumiał, że seminarium będzie nie tylko ośrodkiem kształcenia duchownych, ale intelektualnym i duchowym sercem diecezji.

W październiku 1987 roku dwóch pracowników budowy seminarium zostało zatrzymanych i przesłuchiowanych przez MO jako potencjalni podejrzani w sprawie włamania z napadem do mieszkania prywatnego. Biskup Majdański skierował 8 października 1987 roku pismo do sekretarza Episkopatu abp. Dąbrowskiego i wojewody szczecińskiego Malca przeciw niewłaściwemu potraktowaniu tychże robotników przez MO. Ordynariusz zwracał uwagę, że w trakcie trzygodzinnego przesłuchania przez czterech funkcjonariuszy robotnicy byli pytani o wysokość zarobków, zmiany personalne na budowie, sprowadzanie betonu „na lewo”, roli ks. Ziejewskiego i ks. Jana Zapartka, inżynierów nadzorujących, liczby osób zatrudnionych na budowie, funduszy na jej realizację, modlitwy, którą zaczyna się praca⁸¹. Biskup prosił sekretarza Episkopatu o „wyciągnięcie wszystkich wniosków z tego niezwyklego wydarzenia godzącego w dobro Seminarium”⁸². Z informacji szefa WUSW w Szczecinie gen. bryg. Jarosława Wernikowskiego do wojewody z 17 października 1987 roku, wynikało, że pracownicy seminarium zostali przesłuchani w Komisariacie II Rejonowego Urzędu Spraw Wewnętrznych

⁷⁷ *Z ziemi sandomierskiej nad Odrę i Bałtyk. Tę ziemię umiłowalem. Księga pamiątkowa na 70-lecie ks. Aleksandra Ziejewskiego*, Szczecin 2021, s. 42-45, 48-54.

⁷⁸ Wejman, *30-lecie*, s. 52.

⁷⁹ APS, UWwS, sygn. 3536, k. 75, Sprawozdanie z przygotowań do wizyty papieża Jana Pawła II w Szczecinie oraz jej przebiegu w dniu 11 czerwca 1987 roku.

⁸⁰ Tamże, k. 99, Przemówienie Papieża do alumnów Seminariów Duchownych w Szczecinie w dniu 11.06. godz. 16.37.

⁸¹ Tamże, sygn. 3523, k. 160, Pismo biskupa szczecińsko-kamińskiego Kazimierza Majdańskiego do sekretarza Episkopatu Polski arcybiskupa Bronisława Dąbrowskiego, 18 X 1987.

⁸² Tamże.

w Szczecinie⁸³. Zatrzymani według generała „w sposób spontaniczny bez zadawania szczegółowych pytań mówili na temat swego zatrudnienia, warunków pracy, miejsca zamieszkania”⁸⁴. Zostali ostatecznie wykluczeni z udziału w napadzie⁸⁵. Incydent ten świadczył, o tym, że władze państwowe dokładnie monitorowały postępy prac przy budowie seminarium.

Od października 1989 roku wszystkie roczniki kleryków mieszkały w budynku przy ul. Papieża Pawła VI 2. Prace budowlane zakończyły się w 1993 roku, a 23 października tego roku nuncjusz apostolski abp Józef Kowalczyk dokonał aktu poświęcenia kaplicy i błogosławieństwa całego seminarium⁸⁶.

Podsumowując, począwszy od powstania diecezji szczecińsko-kamińskiej, bp Stroba podjął działania mające na celu utworzenie WSD. Obowiązek powołania seminarium nakładała według ordynariusza diecezji bulla papieska *Episcoporum Poloniae caetus*. Ten argument był kwestionowany przez władze państwowe, stojące na straży porządku prawnego PRL. W latach 70. XX wieku centralne i wojewódzkie władze konsekwentnie nie wyrażały zgody na budowę seminarium. Wydaje się, że w optyce komunistów jego powstanie wzmacniałoby intelektualnie Kościół szczecińsko-kamiński. W związku z tym wojewoda odsyłał bp. Strobę do władz centralnych, te zaś warunkowały swoje stanowisko zgodą Ministerstwa Oświaty i Wychowania, która nie została wydana. Działania komunistów, blokujące utworzenie WSD, świadczyły, iż w istocie (mimo deklaracji ekipy Gierka) polityka państwa wobec Kościoła nie uległa radykalnej zmianie. Powstanie „Solidarności” wpłynęło na zmianę stanowiska władz komunistycznych. Dostrzegając „tonującą” rolę Kościoła w konflikcie z niezależnym związkiem zawodowym, państwo wyraziło zgodę na budowę WSD w Szczecinie. Przytoczone *Pro memoria* bp. Majdańskiego i incydent z przesłuchaniem robotników seminarium, świadczyły o tym, że postawa władz państwowych odznaczała się pewną ambiwalencją. Z jednej strony oficjalnie nie wpływno na tempo prac budowlanych, a *de facto* stosowano utrudnienia i inwigilację zatrudnionych przy budowie osób. Powstanie WSD przyczyniło się niewątpliwie do wzmocnienia intelektualnego i formacyjnego diecezji szczecińsko-kamińskiej.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych
Urząd do Spraw Wyznań:

⁸³ Tamże, k. 157-158, Pismo szefa WUSW w Szczecinie gen. bryg. Jarosława Wernikowskiego do wojewody szczecińskiego Stanisława Malca, 17 X 1987.

⁸⁴ Tamże, k. 158.

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ Poświęcenie kościoła seminaryjnego i seminarium. Inauguracja Roku Akademickiego w WSD, konferencja biskupów diecezji szczecińsko-kamińskiej, „Prezbiterium”, (1993) nr 9-10, s. 254-255.

Organizacja i działalność Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Szczecińsko-Kamieńskiej, sygn. 97/2.

Protokoły posiedzeń Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Episkopatu 24 IX 1980, 20-21 XI 1980, sygn. 115/3.

Archiwum Państwowe w Szczecinie

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej:

Korespondencja, notatki służbowe związane z ustanowieniem diecezji szczecińsko-kamieńskiej, sygn. 3860.

Urząd Wojewódzki w Szczecinie:

Notatki służbowe, informacje i korespondencja z kurią biskupią, sygn. 2851.

Notatki służbowe, informacje i korespondencja z kurią biskupią, sygn. 2853.

Sprawozdania statystyczne i opisowe, sygn. 3507.

Akta – biskup profesor Kazimierz Majdański (ordynariusz diecezji szczecińsko-kamieńskiej), sygn. 3058.

Kontakty władz wojewódzkich z diecezją szczecińsko-kamieńską (notatki, informacje, listy pasterskie), sygn. 3517.

Kontakty władz wojewódzkich z diecezją szczecińsko-kamieńską (notatki, informacje, listy pasterskie), sygn. 3518.

Kontakty władz wojewódzkich z diecezją szczecińsko-kamieńską (notatki, informacje, listy pasterskie), sygn. 3519.

Kontakty władz wojewódzkich z diecezją szczecińsko-kamieńską (notatki, informacje, listy pasterskie), sygn. 3520.

Kontakty władz wojewódzkich z diecezją szczecińsko-kamieńską (notatki, informacje, listy pasterskie), sygn. 3523.

Dokumentacja dotycząca lokalizacji Seminarium Duchownego w Szczecinie, sygn. 3532.

Dokumentacja dotycząca lokalizacji Seminarium Duchownego w Szczecinie, sygn. 3533.

Materiały związane z wizytą Jana Pawła II w Szczecinie 11 czerwca 1987 r., sygn. 3536.

Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie

Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Szczecinie:

Informacje problemowe w tym sprawozdania, notatki służbowe, wyciągi, plany dotyczące działalności operacyjnej Samodzielnej Sekcji IV i Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej MO w Szczecinie za okres od 1956 do 1974 r., sygn. 008/642.

Źródła drukowane

Bulla Ojca Świętego Pawła VI mianująca biskupa Jerzego Strobę biskupem szczecińsko-kamieńskim, „Prezbiterium”, (1973) nr 1-2, s. 16.

Komunikaty Konferencji Episkopatu Polski 1945-2000, wstęp i oprac. J. Żaryn, Warszawa 2006.

Majdański Kazimierz, Dekret erekcji Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Szczecińsko-Kamieńskiej, Szczecin, 24 III 1980, „Prezbiterium”, (1981) nr 2-3, s. 111.

Poświęcenie kościoła seminaryjnego i seminarium. Inauguracja Roku Akademickiego w WSD, konferencja biskupów diecezji szczecińsko-kamieńskiej, „Prezbiterium”, (1993) nr 9-10, s. 254-255.

Protokół z objęcia diecezji przez biskupa szczecińsko-kamieńskiego w dniu 8 VII 1972, „Prezbiterium”, (1973) nr 1-2, s. 19.

- Raina Peter, *Rozmowy z władzami PRL. Arcybiskup Dąbrowski w służbie Kościoła i narodu*, t.1, *Lata 1970-1981*, Warszawa 1985.
- Słowo Biskupie z okazji powrotu ze Stolicy Apostolskiej, Szczecin, 23 XII 1973, „Prezbiterium”, (1974) nr 1-2, s. 58-59.
- Szwajkosz Stanisław, „*Serce diecezji*”. *Budowa Wyższego Seminarium Duchownego w Szczecinie*, „Prezbiterium”, (1995) nr 1-5, s. 99-101.
- Wichrowski Zdzisław, *Czas budowy seminarium*, „Zeszyty Katechetyczne”, (1997) nr 5, s. 45-50.
- Z ziemi sandomierskiej nad Odrę i Bałtyk. Tę ziemię umiłowalem. Księga pamiątkowa na 70-lecie ks. Aleksandra Ziejewskiego*, Szczecin 2021.
- Źródła do dziejów Pomorza Zachodniego. Narodziny diecezji szczecińsko-kamięńskiej i koszalińsko-kołobrzeskiej (1945-1972)*, t. 14, wstęp, wybór i oprac. K. Kozłowski, Szczecin 2007.

Opracowania

- Dudek Antoni, Gryz Ryszard, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2006.
- Kowalczyk Krzysztof, *Materiały jednostek wojewódzkiej administracji wyznaniowej w Archiwum Państwowym w Szczecinie jako źródło do dziejów stosunków państwo-Kościół rzymskokatolicki w latach 1945-1989*, „Archeion”, 121 (2020) s. 306-326.
- Łatka Rafał, *Episkopat Polski wobec stosunków państwo-Kościół i rzeczywistości społeczno-politycznej PRL 1970-1989*, Warszawa 2019.
- Łuszczek Krzysztof, *Arcybiskupie Wyższe Seminarium Duchowne w Szczecinie 1981-2021*, Szczecin 2021.
- Masalski Robert, *Dzieje diecezji szczecińsko-kamięńskiej*, Szczecin 2016.
- Michalski Krzysztof, *Działalność Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu Polski 1980-1989*, Warszawa 2012.
- Prut Adrian, *Kształcenie duchowieństwa diecezjalnego Kościoła szczecińsko-kamięńskiego do czasu utworzenia własnego seminarium duchownego*, w: *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim T. 3. 1972-1978*, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, Szczecin 2018, s. 255-281.
- Raina Peter, *Arcybiskup Bronisław Dąbrowski. Portret*, Warszawa 2008.
- Stanuch Zbigniew, *Największa diecezja Europy. Konsekwencje powstania rozległej górzowskiej administracji apostolskiej i geneza jej podziału w 1972 r.*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 37 (2021) nr 1, s. 306-328.
- Wejman Grzegorz, *Organizacja Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim w latach 1979-1990*, w: *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim. T. 4. 1979-1989/1990*, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, Szczecin 2019, s. 193-239.
- Wejman Grzegorz, *30-lecie Arcybiskupiego Wyższego Seminarium Duchownego w Szczecinie*, w: *30 lat seminariów duchownych na Pomorzu Zachodnim*, red. T. Ceynowa, Koszalin 2013, s. 49-69.
- Włodkowski Robert, *Działalność biskupa szczecińsko-kamięńskiego Jerzego Stroby w latach 1972-1978 w kontekście relacji państwo-Kościół (wybrane problemy)*, „Almanach Historyczny”, 20 (2020) s. 229-259.
- Żaryn Jan, *Dzieje Kościoła katolickiego (1944-1989)*, Warszawa 2003.

STARANIA O UTWORZENIE I BUDOWĘ WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W SZCZECINIE W KONTEKŚCIE POLITYKI WŁADZ PRL (1972-1989)

Streszczenie

W artykule zanalizowano proces powstania i budowy Wyższego Seminarium Duchownego (WSD) w Szczecinie w kontekście polityki władz państwowych w Polsce. Określono podmioty i cele polityki wyznaniowej władz PRL w rozpatrywanym okresie, status Kościoła katolickiego na Ziemiach Zachodnich i Północnych, następnie etapy działań biskupów o powołanie seminarium. Od 1945 roku do początku lat 70. XX wieku na tym obszarze funkcjonowała tymczasowa polska administracja kościelna. Po podpisaniu układu normalizacyjnego między PRL a RFN w 1970 roku, Stolica Apostolska przystąpiła do organizacji stałej administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych, tj. utworzenia diecezji, w tym szczecińsko-kamińskiej. Diecezja ta została powołana przez papieża Pawła VI w 1972 roku. Jednym z wymogów jej funkcjonowania było posiadanie własnego seminarium duchownego. Już w 1972 roku starania o utworzenie WSD podjął pierwszy ordynariusz diecezji szczecińsko-kamińskiej bp Jerzy Stroba. Działania te kontynuował od 1979 roku jego następca – bp Kazimierz Majdański. Władze komunistyczne konsekwentnie odmawiały zgody na utworzenie tej instytucji. W ich optyce powstanie seminarium wzmocniałoby intelektualnie, formacyjnie i duszpastersko diecezję. W związku z tym stosowano taktykę „uników” lub odsyłania ordynariusza do poszczególnych wojewódzkich lub centralnych organów władzy. W tej sytuacji o powstanie WSD apelowała Komisja Plenarna Episkopatu Polski (1977) i prymas kard. Stefan Wyszyński (1979). Biskupi uznawali, że utworzenia seminarium wymaga polska racja stanu na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Dopiero po powstaniu NSZZ „Solidarność” zaistniały przesłanki do realizacji tego postulatu. Partia komunistyczna i rząd zaaprobowwały spełnienie niektórych postulatów Kościoła. W listopadzie 1980 roku przedstawiciele władz państwowych wyrazili zgodę na budowę seminarium w Szczecinie. Proces ten nie odbywał się bez utrudnień ze strony państwa. Brakowało materiałów budowlanych, inwigilowano robotników. W 1987 roku papież Jan Paweł II dokonał wmurowania kamienia węgielnego pod powstające WSD. Prace budowlane zakończyły się dopiero w wolnej Polsce w 1993 roku.

Słowa kluczowe: Wyższe Seminarium Duchowne w Szczecinie; diecezja szczecińsko-kamińska; polityka władz PRL